Kur'an ve Hadis Perspektifinden İnsan ve Dünyaya Bakış
Gönderen Kadir Hatipoglu - Ocak 07 2020 04:00:00

                                                                 İnsan hayatta ulaştığı şey ile ulaşmak istediği şey arasında daima gerilim yaşayan bir hâlet-i ruhiyeye sahiptir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, “İnsanoğlunun bir vadi dolusu altını olsa ikinci bir vadi dolusu daha altın ister.”[1] Şeklindeki hadisinin işaret ettiği anlam da bunu teyit etse gerektir. Kur’an, insanı bir taraftan “eşref-i mahlûkat” diye överken, diğer taraftan onun bazı şeylere karşı zafiyet içerisinde bulunduğunu belirtmektedir. Dünya tasviri de böyledir. Bazı yönlerden pozitif bazı yönlerden negatif bir dünya tasviriyle karşılaşıyoruz. Ancak konuya neresinden bakarsak bakalım, biyolojik bir varlık ve hissiyat sahibi insan et, kemik, nefis ve ruhtan yaratılmıştır. En tabii ihtiyacı karnını doyurmak için de reel bir dünyaya muhtaçtır. Şüphesiz insan ve dünya hakkında yapılan bu olumlu-olumsuz tasvirler, tespit ve teşhisler geniş bir çalışmayı gerektirmektedir. Biz bu vaazımızda konunun daha fazla detayına ve felsefi boyutuna inmeksizin Kur’an ve sahih hadislerde insan ve dünyanın nasıl değerlendirildiğine kısaca bakmak istiyoruz. Kur’an-ı Kerim’e Göre İnsan ve Onun Sorumluluğu Kur’an’ın ilk inen ayetleri gerek muhatap (Hz. Muhammed), gerekse muhteva açısından (yaratılış) insana vurgu yapmaktadır.[2] Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, Kur’an’ın nihai hedefi insandır.[3] Kadim kelam, söze Allah ile (Bismillah) başlamakta insan (nâs) ile son vermektedir. Ancak ne var ki Kur’an, zaman zaman insanın açgözlü, şımarık, egoist, zayıf, aciz, zora dayanamayan, aceleci, duyuları bazen dumura uğramış, akıl tutulmasına sahip, nankör, gözü doymaz, zalim, cahil gibi pek çok zaaflarla yüklü bir varlık olduğunu,[4] kendini yaratandan müstağni görünce de sapıttığını belirtmektedir.[5] Bir de buna ilaveten insanın nisyan (kök itibariyle de irtibatlı bir kavram) ile malul görüldüğünden günah işleyebilir kapasitede yaratıldığını belirtmekte ve Hz. Âdem’in cennette yasak meyveden yiyip, dünyaya inişini (hubût) buna delil olarak göstermektedir. İşin bir boyutu böyleyken, diğer taraftan Kur’an, insanın pek çok pozitif yönlerine de atıfta bulunmaktadır. Kitabımız her ne kadar insandan kaynaklanan tarihin üzücü hikâyelerini anlatsa da genelde insan çabasının devamı hakkında iyimser bir tablo çizmektedir.[6] Çünkü Allah insanı
لَقَدْ
خَلَقْنَا
اْلاِنْسَان&#16
14; فِى اَحْسَنِ
تَقْوِيمٍ Biz elbette insanı en güzel biçimde yarattık”[7]“ahsen-i takvim” üzere yaratmış ve وَلَقَدْ
كَرَّمْنَا
بَنِى اَدَمَ
وَحَمَلْنَا&#16
07;ُمْ فِى
الْبَرِّ

وَالْبَحْرِ
وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى
كَثِيرٍ
مِمَّنْ
خَلَقْنَا
تَفْضِيلاً “And olsun ki, biz ademoğullarını üstün ve saygıdeğer kıldık. Karada ve denizde onların ulaşımını sağladık, tertemiz şeylerle onları rızıklandırdık ve yarattıklarımızın pek çoğundan da üstün ettik onları.”   “ eşref-i mahlûk”[8] diye nitelendirmiştir. Belki de insan bu özelliğinden dolayı dağların taşların kaldıramadığı “emanet” yükünü üzerine almış ve “sorumlu” kılınmıştır.[9] Bu hâliyle Allah insanı “başıboş”
اَيَحْسَبُ
اْلاِنْسَانُ اَنْ
يُتْرَكَ
سُدًى “İnsan başıboş bırakılacağını ve dilediği gibi hareket edebileceğini mi sanır?”[10] ve
اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا
خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
وَاَنَّكُمْ
اِلَيْنَا
لاَ
تُرْجَعُونَ
“Sizi boşuna ve amaçsız yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” [11] Buyrulduğu gibi “boşuna” yaratmamış, sorumluluğunun tabii sonucu olarak onu yeryüzünün “halife”si yapmıştır.
وَاِذْ قَالَ
رَبُّكَ
لِلْمَلَئِكَةِ اِنِّى
جَاعِلٌ فىِ
اْلاَرْضِ
خَلِيفَةً ‏ َ
“Bir zamanlar Rabbin meleklere: Bakın ben yeryüzünde benim hükümlerimi uygulayacak bir halife, bir temsilci yaratacağım demişti”[12] Kendi elleriyle yarattığı قَالَ
يَآاِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ

اَنْ
تَسْجُدَ
لِمَا
خَلَقْتُ
بِيَدَىَّ
اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ
كُنْتَ مِنَ
الْعَالِينَ
“Allah: “Ey İblis!” dedi. “Kendi ellerimle yarattığım şu varlığın önünde yere kapanmaktan seni alıkoyan nedir? Başka bir yaratık önünde boyun eğmeyecek kadar kibirli misin? Yoksa kendini üstün görenlerden misin?”[13], eşyanın isimlerini kendisine öğrettiği
 وَعَلَّمَ
اَدَمَ
اْلاَسْمَآءَ كُلَّهَا “Allah, Âdem’e her şeyin ismini öğretti.”[14], insanı belli bir merhaleden sonra da şu ayette belirtildiği gibi فَاِذَا
سَوَّيْتُهُ
وَنَفَخْتُ
فِيهِ مِنْ
رُوحِى
فَقَعُوا
لَهُ
سَاجِدِينَ
“O’nun yaratılışını tamamlayıp, ruhumdan O’na üfür-düğüm zaman, derhal O’na karşı yere kapanın”emri ile “ilâhî nefha”[15] ile şereflendirmiştir. Keza bazı nasihat kitaplarımızda meleklerin hocası olarak bilinen şeytanın cennetten kovulması, Allah’ın Âdem’e (insan) “secde et” (saygı anlamında) emrine[16] karşı gelmesi nedeniyle olmuş ve bir anlamda şeytan insana saygısızlık ettiği için cezalandırılmıştır. Yine Allah tarafından tabiatta bulunan her şey böylesine önemli bir varlık olan insanın emrine âmâde kılınmış[17] ve onun hizmetine sunulmuştur.[18] Buna mukabil insan da bütün bu nimetlerin tabii sonucu ibadet ve itaatını Allah’a hasredecek, böylece O’nun katında “değer” bularak
قُلْ مَا
يَعْبَؤاُ
بِكُمْ
رَبِّى
لَوْلاَ
دُعَآؤُكُمْ
“İnananlara de ki: Dua, yalvarma ve ibadetiniz olmasaydı, Rabbim size değer verir miydi?”[19] Yaratılış gayesine uygun davranacaktır.[20] Öyleyse insan pişmiş çamurdan yaratılması[21] hasebiyle süfli, kendisine ilâhî ruh üflenmesiyle ulvi niteliklere müstereken sahip bir varlıktır. Ayrıca Kur’an, bütün bunlarla birlikte sorumluluk sahibi insandan dinî anlamda yapması veya yapmaması gereken şeyleri isterken varlıklardan sadece kendisine bahşedilen “akl”ı

şu ifadeyle اَفَلاَ
تَعْقِلُونَ
devreye sokmasını tavsiye etmektedir.[22]   Böylece Allah, her iki uca da aday (âlâ-i illiyyun ve esfel-i safilin Tin, 4-5) insanı olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi görmek istemektedir. Netice itibariyle, Kur’an'a göre akıl ve irade sahibi, kendi yolunu özgürce seçebilen[23] insan, yaptıklarından bir gün sorguya çekileceği[24] bilinciyle hareket etmeli ve bu doğrultuda sorumlu davranmalıdır.
Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Dünya Hayatı Kur’an-ı Kerim'de insan hakkındaki ayetleri ana hatlarıyla bu şekilde belirttikten sonra, şimdi onun içinde yaşadığı fizik âlem dünya’ya bakalım. İşin başında insanın ebedî saadeti kazanabileceği tek yer dünya olduğundan reel âlemi yadsıyamayacağını tespit edelim. Doğrusu Kur’an'da dünya ve mâsivadan yüz çevirip Allah’a yönelmek “tebettül” olarak ifade edilmektedir.
وَاذْكُرِ
اسْمَ
رَبِّكَ
وَتَبَتَّلْ
اِلَيْهِ
تَبْتِيلاً “Ama hem gece hem gündüz Rabbinin adını an ve bütün varlığınla kendini O’na ada.”[25] Keza dünya ve âhiret arasında bir tercih mecburiyeti bulunduğunda, âhiret hayatının tercih edilmesi istenmiş, aksi davranmak ise kınanmıştır.
اَلَّذِينَ
يَسْتَحِبُّونَ
الْحَيَوةَ
الدُّنْيَا
عَلَى
اْلاَخِرَةِ
وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ
اللهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا
اُولَئِكَ
فِى ضَلاَلٍ
بَعِيدٍ “Onlar ki, dünya hayatını biricik sevgi nesnesi olarak seçip, ahirete tercih ederler ve başkalarını Allah’ın yolundan çevirip, o yolu eğri ve dolambaçlı göstermeye çalışırlar. İşte onlar çok uzak ve derin bir sapıklık içerisindedirler.”[26] Yine Kur’an'da insan yarına (ahiret) bir şeyler göndermeye teşvik edilmiştir.
 يَآاَيُّهَا الَّذِينَ
اَمَنُوا
اتَّقُوا
اللهَ
وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا

قَدَّمَتْ
لِغَدٍ
وَاتَّقُوا
اللهَ اِنَّ
اللهَ
خَبِيرٌ
بِمَا
تَعْمَلُونَ
“Ey iman edenler! Sizler yolunuzu Allah’ın kitabıyla bulun ve herkes yarın için, ne hazırladığına bir baksın ve yolunuzu, Allah’ın kitabıyla bulmaya çalışın. Çünkü Allah, ne yapıyorsanız hepsinden haberdardır.”[27] Bu durumda, Kur’an-ı Kerim’e baktığımız zaman yaklaşık altmış ayette dünya hayatına tarafsız bir yaklaşım sergilendiğini, elli ayette olumsuz, yedi ayette ise olumlu mana yüklendiğini görüyoruz. Dünya tasavvuruna bir diğer zaviyeden bakıldığında Kur’an dünyayı aldatıcı bir geçinme,
وَمَا
الْحَيَوةُ
الدُّنْيَآ
اِلاَّ
مَتَاعُ
الْغُرُورِ
“Bu dünya hayatına düşkünlük, aldatıcı bir zevkten başka bir şey değildir.”[28] Yine Oyun ve oyalanmadan
اِنَّمَا
الْحَيَوةُ
الدُّنْيَا
لَعِبٌ
وَلَهْوٌ “Bu dünya hayatı bir oyundan ve geçici bir eğlenceden ibarettir.”[29]İbaret görmektedir.
 Bu durumu tasvir eden ayetlerden birinde şöyle buyrulmaktadır:
وَاضْرِبْ
لَهُمْ
مَثَلَ
الْحَيَوةِ
الدُّنْيَا
كَمَاءٍ
اَنْزَلْنَاهُ مِنَ
السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ
بِهِ نَبَاتُ
اْلاَرْضِ
فَاَصْبَحَ
هَشِيمًا
تَذْرُوهُ
الرِّيَاحُ
وَكَانَ
اللهُ عَلَى

كُلِّ شَىْءٍ
مُقْتَدِرًا
“Onlara, dünya hayatının misalinin tıpkı şöyle olduğunu anlat: Gökten indirdiğimiz su ile yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır, ama sonunda rüzgârın savuracağı çer çöpe döner. Allah her şeyin üstünde kudrete sahip olandır. Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Ama baki kalacak yararlı işler, sevap olarak da emel olarak da Rabbi’nin katında daha hayırlıdır.”[30] Yine bu durumu destekleyen bir başka ayette, Hz. Peygamber dünya zînetlerine meyleden eşlerini bizzat Kur’an'ın emrine uyarak îkaz etmiş, ya dünya hayatının süsünü, ya da onlardan Allah’ı, Rasulünü ve âhiret yurdunu tercih etmelerini istemiştir.[31] Hz. Peygamber'in zühd anlayışını konu edinen kitaplara baktığımız zaman da onun dünyaya aşırı rağbeti hoş karşılamadığını görmekteyiz. Bu bağlamda söz konusu eserlerde bizzat yaşantısına değinilmekte ve hayatı boyunca onun üst üste iki gün arpa ekmeğiyle dahi karnını doyurmadığı[32]; bazen bir ay boyunca evlerinde sıcak bir yemek pişmediği rivayet edilmektedir.[33] Ancak dünya hakkında çizilen bu menfi görünüş, insanda olduğu gibi onun ontolojik (kevnî) oluşumuna değil, âhireti ihmal eden hayat tarzınadır. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse Kur’an, dünyaya değil ancak insanın dünyevileşmesine karşı bir tutum sergilemektedir. Nitekim Hz. Süleyman’ın mal sevgisinde güttüğü maksat da[34] bunu teyit etmektedir. O hâlde Kur’an'ın bu şekilde tasvir ettiği dünyanın daha ziyade “ahlakî” ve “dinî” bir terim olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buna mukabil coğrafî anlamda yeryüzü için Kur’an'da “arz” kavramı geçmektedir. Yani ahiret emellerine engel olmayan bir dünya hayatı meşrû, mübah, nimet ve mutluluk vesilesidir. Nitekim Kur’an'ı en iyi anlayan ve yorumlayan Hz. Peygamber'in, dünyadan yüz çevirip rahipler gibi yaşamaya çalışanlara; إنّ
لرَبّكَ
علَيْكَ
حقّاً، وإن
لنفسِكَ
عَلَيْكَ
حقّاً،
و‘هلكَ
علَيْكَ
حقّاً. فأعطِ
كلَّ ذِى حقٍّ
حقَّهُ “Vücudunun, nefsinin, hanımının, çocuğunun, arkadaşının ve Rabbi’nin senin üzerinde hakkı vardır. Her hak sahibine hakkını ver.” demesi bunu göstermektedir.[35] Yine Peygamber, bir grup sahibinin kendisine gelerek dünya zevki namına hiçbir şeye iltifat etmemek üzere karar almalarını tasvip etmemiştir.[36] Keza bu bağlamda Kur’an’ın çalışmak, servet kazanmak, mal-mülk edinmek ve zengin olmakla bir sorunu yoktur. Nitekim dünyayı imar anlamında çalışmayı teşvik eden Allah, inananlara Cuma namazından sonra yeryüzüne dağılmalarını ve kısmetlerini aramalarını emretmektedir.[37] Yine Kur’an'da,
فَاِذَا
فَرَغْتَ

فَانْصَبْ “Öyleyse, bir işi bitirince diğerine giriş!”[38] Buyrulmakta, dolayısıyla Allah, kulunu çalışır görmekten büyük bir hoşnutluk duymakta, onun dünya işiyle meşgul olmasını takdire şayan görmektedir. Keza Kur’an yeryüzünün imarını da salih kullara havale etmektedir.
وَلَقَدْ
كَتَبْنَا
فِى
الزَّبُورِ
مِنْ بَعْدِ
الذِّكْرِ
اَنَّ
اْلاَرْضَ
يَرِثُهَا
عِبَادِىَ
الصَّالِحُو&#16
06;َ “ Tevrat’dan sonra Zebur’da da yazmıştık:
“Yeryüzüne dürüst ve erdemli kullarım varis olacak”[39]
Kişiye ancak çalıştığının verileceğini beyan eden[40]Allah, insanı gereği kadar, belki de gereğinden daha fazla mal-mülk edinme arzu ve hevesiyle donatmış, malı, nimeti Allah’ın bir lütfu[41] ve fazlı[42]olarak tanımlamıştır. Netice olarak, Kur’an ve sahih hadislerde bazen zenginliği bazen de yoksulluğu teşvik eden, hem dünyayı yeren hem de onu öven hükümleri görebiliriz. Ancak bunları bir paradoks şeklinde görmek yanlıştır. Burada önemli olan zenginlik ya da yoksulluğun bizatihi kendisi değildir. Her ikisinin de insanın elinde belli bir “değer”e dönüşmesidir. Sonuç İnsanı öncelemeyen ve dünyayı görmezlikten gelen hiçbir sistem başarılı olamaz. Doğrusu Kur’an’ı bütün olarak incelediğimiz zaman insanın değerli bir varlık olduğunu görüyoruz. Zira istisnasız insan dışındaki tüm varlıklar sünnetullah gereği mutlak cebir ve determinizm kurallarına tabi olurken, insan serbest iradesiyle olaylara müdahale yetisiyle donatılmış ve sorumlu kılınmıştır. O hâlde insan, tek boyutlu değerlendirilmemeli, onun maddî ve manevî, beden ve ruhtan müteşekkil muhterem bir varlık olduğu gerçeği hep göz önünde tutulmalıdır. Bu hâliyle mükerrem bir varlık olan insanı[43], Mevlâ’nın “şaheseri” olarak tanımlamak abartılı bir ifade değildir. İnsanın içinde yaşadığı dünya da böyledir. Aliya İzzetbegoviç’in ifadesiyle, dinimize göre dünya şeytanın mülkü, beden de günahın yuvası değildir. Yani İslam, fakirlik ve ıstırap dolu terk-i dünya zihniyetini ideal olarak ortaya koyan bir din değildir. Çünkü insanın ümit bağladığı ahiret/cennet bile bu dinin kutsal kitabı Kur’an'da dünyevi renklerle tasvir edilmektedir.[44]
Sözün özü bütün bu söylenenleri dinî terminolojiyle ifade edecek olursak Kur’an ve sahih sünnette, insanın her işte “ifrat ve tefrit” ten uzak durması önerilmekte,   “ölçü ve denge” ye (Furkan, 2; Ahzab, 32; Rad, 8; Kamer, 49) dikkati çekilmektedir. Nitekim bunun en somut örneğini,
وَالَّذِينَ
اِذَا
اَنْفَقُوا
لَمْ

يُسْرِفُوا
وَلَمْ
يَقْتُرُوا
وَكَانَ
بَيْنَ
ذَلِكَ
قَوَامًا
 “Harcamalarınızda ne savurgan, ne cimri olun, ikisi arası
ölçülü bir yol tutun.” [45]
وَابْتَغِ
فِيمَا
اَتَيكَ
اللهُ
الدَّارَ
اْلاَخِرَةَ
 وَلاَ
تَنْسَ
نَصِيبَكَ
مِنَ
الدُّنْيَا
 “Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu gözet, dünyadaki payını da unutma.”[46] Ayetleri teşkil etmektedir. Dünyanın geldiği bu aşamada egoizmin, pragmatizm ve nihilizmin had safhaya ulaştığını, daha fazla tüketmek için daha fazla üretmenin nihai hedef hâline geldiğini, doğal kaynakların hoyratça kullanıldığını, çevrenin ve doğanın acımasızca tahrip edildiğini görüyor ve üzülüyoruz. Hâlbuki ölümlü varlık insanın sınırlı ve sorumlu davranması, gözü kadar gönlünün de doyurulması, fani dünyanın çatışma değil, huzur ortamına çevrilmesi büyük bir önem arz etmektedir.   Not: Bu vaaz, Hamburg Din Hizmetleri Ataşesi Doç. Dr. Ömer Yılmaz Tarafından yazılan aynı başlıklı makalesi düzenlenerek oluşturulmuştur. Yazının orijinali Diyanet Avrupa Aylık Dergi Nisan 2010 sayısında yayınlanmıştır. Kadir HATİPOĞLU

[1]Buhârî, Rikak, 10; Müslim, Zekat, 116-119 [2] Alak, 1-5 [3] Fazlurrahman, Anahatlarıyla Kur'an, Ankara Okulu, Ankara 2007, s. 29 [4] Meâric, 19-21; Fecr, 16, 20; Nisa, 28; Nahl, 4; Ahzâb, 72; A'raf, 200; Araf, 179 [5] Alak, 6, 7 [6] Fazlurrahman, a.g.e, s. 68 [7] Tin, 4 [8] İsrâ, 70 [9] Ahzâb, 72-73; Haşr, 21 [10] Kıyâme, 36 [11] Mü’minûn, 115 [12] Bakara, 30 [13] Sad, 75 [14] Bakara, 31 [15] Hicr, 29 [16] A’râf, 11; Kehf, 50 [17] Lokman, 20; Nahl, 12 [18] Hac, 36, 37, 65; Câsiye, 12; İbrahim, 32-33; Lokmân, 20 [19] Furkân, 77 [20] Zâriyat, 16, 56; Hicr, 99 [21] Hicr, 26; Enam, 2 [22] Bakara, 44; Âl-i İmrân, 65, 118; Mâide, 58, 100; En’am, 32; Enbiya, 10 [23] İnsan, 3 [24] Tekasür, 8 [25] Müzzemmil, 8 [26] İbrahim, 3; ve bak Nâziât, 37, 39; Duhâ, 4 [27] Haşr, 18 [28] Âl-i İmrân, 185 [29] Muhammed, 36) [30]Kehf, 45, 46 [31] Ahzâb, 28, 29 [32] Müslim, Zühd, 20-25 [33] Buhârî, Rikak, 17 [34] Sad, 32 [35] Buhârî, Savm, 51, 55 [36] Buhârî, Nikah, 1 [37] Cuma, 10 [38] İnşirah, 7 [39] Enbiya, 105 [40] Necm, 39 [41] Âl-i İmran, 14) [42] Neml, 16 [43] İsra, 70 [44] Ali İzzetbegoviç, Doğu ve Batı Arasında İslam, terc. Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul, trz. s. 240 [45] Furkan, 67 [46] Kasas, 77

islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler